

Tale ved Gladsaxe Rådhus på 50-årsdagen for befrielsen – 5. maj 1995

Af Børge Nilsson

Det er en besynderlig situation for mig at stå her i dag som en gamling, der kan huske, og som skal prøve på at gengive indtryk af begivenheder fra min ungdom her på stedet for mere end 50 år siden.

INGEN – ingen kan i dag tillade sig at tale på modstandsbevægelsens vegne.

Det er mine helt personlige refleksioner om begivenheder, som andre måske kan have oplevet anderledes og derfor kunne være uenige i.

Men de sidste ugers massive udbud af skildringer og vurderinger af de 5 besættelsesår kan meget let give yngre og helt unge en fornemmelse af, at det var hele det danske folk, der gik til modstand – og besejrede nazisterne.

Det var det ikke.

Det var en meget lille flok, der fandt det nødvendigt at reagere mod den ydmyge erklæring, regeringen udsendte i juli 1940, hvori det siges:

”... de store tyske sejre, der har slået verden med forbauselse og beundring...”

Og senere:

”... det vil være Danmarks opgave (...) at finde sin plads i gensidigt aktivt samarbejde med Stortyskland...”

Og den plads fandt man.

De store landbrug fik forøgede afsætningsmuligheder og højere priser, som var bestemmende for hjemmemarkedet.

Således nåede man i det første besættelsesår en eksportpris, der var dobbelt så høj som førkrigstidens, og landbrugets forventningsprocent blev næsten 3-doblet fra 1939 til 1944.

Store dele af den danske industri vejrede også morgenluft og viste vilje til samarbejde.

Og entreprenørerne lod sig frivilligt tvinge til at lave flyvepladser og andre militære anlæg.

Også fagbevægelsen fandt sin plads i anvisningen af arbejdskraft til Tysklands industri.

Og Danmarks Nationalbank betalte gildet. Efter 5 års besættelse blev det til cirka 10 milliarder kroner.

Meget tidligt krævede tyskerne, at der blev indført censur og den danske befolkning var uden pålidelig oplysning om, hvad der skete uden for det nazistisk dominerede område.

Vi var altså ikke i krig med tyskerne – vi samarbejdede.

At der i det hele taget blev skabt en modstandsbevægelse, der aktivt bød tyskerne trods, skyldtes frem for alt, at en illegal presse, med udgangspunkt i forskellige former for studiekredse og små ”dagligstuemøder” blev skabt.

Denne illegale presse skabte det moralske grundlag i befolkningen for forståelsen af nødvendigheden af de senere militære aktioner: Industrisabotagen og Jernbanesabotagen.

Denne illegale presses betydning for moralen og modstandsarbejdet er efter min mening i de sidste ugers hyldest til det militære arbejde, blevet underkendt.

Den 22. juni 1941 angreb Nazi-Tyskland Sovjetunionen. Det var en dejlig varm sommersøndag og lystsejlerne på Sundet fik forbud mod at sejle den søndag og den efterfølgende mandag.

Hverken radioen eller aviserne bragte noget om denne lokale begivenhed.

Årsagen var, at Udenrigsministeriets pressebureau om natten havde udsendt en pressemeddelelse til radio og alle landets aviser, der lød: ”22/6 1941. Af politimæssige årsager er det indtil videre forbudt at bringe nogen som helst omtale af politimæssige forholdsregler, der er iværksat i anledning af Sovjetruslands inddragen i krigen. Dette forbud omfatter bl.a. lukningen af enkelte virksomheder, internering af forskellige personer og forbuddet mod lystsejlad i Sundet søndag og mandag.”

Det var den illegale presse, der fortalte, hvad der lå bag.

Det var det danske politis ulovlige arrestation af 150 kommunister, og lukningen af ”Arbejderbladet”, der var det lovlige organ for det lovlige danske kommunistparti.

Først 2 måneder senere ”lovliggjordes” denne handling, idet rigsdagen vedtog et forbud mod partiet og ophævelse af immuniteten for partiets medlemmer af Folketinget.

I forlængelse af loven udsendte de samvirkende fagforbund efter tilskyndelse fra justitsministeren en ”henstilling om, at de kommunister, der havde tillidshverv inden for dansk fagbevægelse om at fratræde disse. Blev henstillingen ikke efterkommet, løb de pågældende risiko for at blive interneret.”

De internerede kommunister blev indsat i Vestre Fængsel og senere i Horserødlejren.

Når jeg hæfter mig ved denne begivenhed, er det ikke så meget for at vise danske myndigheders samarbejdsvilje,

men – men for at kunne markere, hvordan en række borgere i Gladsaxe senere, efter den 29. august 1943 viste deres vilje til at støtte modstanden ved at give logi til op imod en tredjedel af de 100 kommunister, det lykkedes at flygte fra Horserødlejren inden tyskerne besatte den og efterfølgende sendte de, der blev tilbage, til udryddelseslejren i Stutthof i Polen.

Det var ”pæne” borgere: Arbejdsmænd, håndværkere, forretningsfolk, lærere og læger, der brød loven og viste deres sympati for den aktive modstand trods advarslen fra legale danske myndigheder og besættelsesmagten.

Ret store våbenmængder blev midlertidigt opbevaret og ompakket på flere virksomheder i Søborg inden de bragtes ud til brug i hovedstad og Nordsjælland.

Nedkastede våben, sprængstoffer og trotyl fra danske lagre blev ompakket og rengjort på virksomheder i Gladsaxe Industri kvarter, hvor der også etableredes skydebaner til indskydning af de nedkastede håndvåben.

I adskillige tilfælde skete transporten af materialet ved hjælp af CB’s teknisk tjenestes køretøjer, som stadsingeniøren tillod blev stjålet til formålet.

Rådhusets Folkeregister leverede illegale legitimationskort til de folk, der måtte gå ”under jorden”.

Adskillige mennesker påtog sig at producere og distribuere illegale blade, fungere som kuréerer, være postmodtagere eller telefonkontaktsteder for den aktive modstandsbevægelse.

Disse mange anonyme, der ikke i de sidste ugers mediebilleder af frihedskampen har fået nogen nævneværdig placering, var de egentlige helte og burde være blevet hyldet.

Aldrig har der i Danmark været en smukkere forår end det, der var i maj 1945.

Og aldrig har forventningerne til fremtiden været større.

Pesten om Europa var ved at være nedkæmpet.

Trods de tyske støjsendere gik budskaber fra BBC i London forjættende igennem.

Englændere, amerikanere og russere indkredsede dag for dag Hitler og hans værnemagt, men samtidig voksede og frygten for hvordan nazisterne i deres sidste desperate krampetrækninger ville reagere?

Skulle der i Danmark blive en konfrontation, som man vel havde forberedt sig på, men ikke havde udrustning til at imødegå, selvom nedkastningerne blev flere og større?

Hvordan ville nazisterne behandle de gidsler, der havde i fængsler og KZ-lejre?

Kom de levende hjem, og i hvilken tilstand kom de?

Jøderne fra Theresienstadt, kommunisterne fra Stuthof, politifolkene fra Dachau og Neuengamme og de mange modstandsfolk af forskellig observans fra de andre KZ-lejre og fængsler i Tyskland og Danmark?

Og søfolkene, som havde sejlet livsvigtige skibe i livsfarlige konvojer?

Hvor mange og hvordan kom de hjem?

Så kom endelig den forjættede dag 4. maj 1945, hvor BBC i den daglige nyhedsudsendelse pludselig kunne meddele, at nazisterne havde overgivet sig til Montgomery og at de tyske tropper i Danmark havde kapituleret.

Så brød glædesrusen ud.

I den lyse forårsaften forstærkedes lyset af de brændende bål af forhadte mørklægningsgardiner og titusinder af lys, som blev tændt i vinduerne.

Alle omfavnede alle.

Glæden og forbrødringen var endeløs og ubeskrivelig.

Den usynlige hær blev synlig.

Men selvom dens virksomhed ikke havde forkortet den vanvittige krig med bare ét minut, havde dens indsats medført, at Danmark fra at være en lydlig samarbejdspartner for et sejrrikt Stortyskland var blevet internationalt anerkendt som allieret med ret til optagelse i det internationale samfund.

Det er der en god grund til at mindes – og at feste for – ikke bare i dag, men også i fremtiden. ■